

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Úloha Florence Nightingale v krymské válce

Jan Fait

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Úloha Florence Nightingale v krymské válce

Jan Fait

Vedoucí práce:

Mgr. Pásztorová Barbora, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Barboře Pásztorové, Ph.D. za její odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 2022

Obsah

1 Úvod	1
2 Příčiny krymské války a zapojení Velké Británie	4
3 Florence Nightingale	10
3.1 Život před krymskou válkou	10
3.2 Působení v krymské válce	19
3.2.1 Příjezd a začátek změn, 1854	19
3.2.2 Rok 1855 a působení do konce války	24
4 Poválečná činnost	28
5 Závěr	35
6 Seznam použité literatury a pramenů	37
7 Resumé.....	39

1 Úvod

Krymská válka se stala konfliktem, který byl pro další vývoj válečného i civilního života v mnoha směrech přelomový. Jednou z novinek byla i možnost veřejnosti, sledovat dění na bojišti téměř aktuálně, a tak se dozvědět, jak špatné podmínky panují v nemocnicích, kde se léčili ranění vojáci. Tato skutečnost dala vyniknout osobnosti Florence Nightingale, která spolu se svojí skupinou zdravotních sester razantně změnila přístup k ošetrovatelství, zavedla nové metody péče o pacienty a díky usilovné práci na hraně vlastního vyčerpání, znatelně snížila úmrtnost v britských vojenských nemocnicích. Ve svých reformách zdravotnické péče pokračovala i po návratu z války, už jako veřejně známá osobnost a národní hrdinka.

Cílem předkládané bakalářské práce je jednak analýza role Florence Nightingale v rámci krymské války a jejího přínosu pro britská vojska, ale také zhodnocení jejího přínosu na poli ošetrovatelství, nejen aktivitami ve válce, ale rovněž její činností poválečnou. Nastíněny jsou také příčiny a začátek války samotné, stejně jako život Florence předcházející jejímu odcestování do Osmanské říše. Práce je napsána na základě vydaných pramenů a odborné literatury v českém a anglickém jazyce.

První kapitola je věnována počátku krymské války a událostem, které jejímu vypuknutí předcházely. Je zde nastíněna i situace křesťanských věřících v Osmanské říši, zejména v Jeruzalémě, jejichž spory válku do jisté míry způsobily. Pro tuto kapitolu byla jednoznačně nejdůležitější kniha Orlanda Figese *The Crimean War. A History*, která detailně přibližuje důvody vzniku konfliktu, jeho průběh a také následky. Z českých zdrojů byla použita kniha Václava Králíčka s názvem *Velký švindl. Krymská válka 1853–1855*. I v té jsou, ačkoli někdy stručněji, popsány příčiny války a její počátek, stejně tak i její průběh. Čerpáno bylo také z první ze dvou částí díla *Krymská válka*, jehož autorem je Jevgenij Viktorovič Tarle. K tomuto zdroji bylo ale vzhledem k době jeho napsání (rok 1950) nutno přistupovat s jistou rezervou, protože některé formulace v knize jsou evidentně ideologicky zbarvené, například „*Těžká válka pokryla ruské jméno novou slávou díky vojenskému umění, obětavé chrabrosti a vroucí lásce k vlasti...*“¹

¹ TARLE, Jevgenij V., *Krymská válka I.*, Praha 1951, s. 9.

Ve druhé kapitole je již práce zaměřena přímo na Florence Nightingale. Kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly. První z nich se věnuje životu Florence před jejím působením v krymské válce. Je v ní vysvětleno, z jakých poměrů pocházela, co ji vedlo k výběru povolání zdravotní sestry a jaká byla její nelehká cesta k naplnění tohoto snu. Druhá podkapitola chronologicky navazuje a pojednává o působení Florence v krymské válce. Kapitola je rozdělena ještě na další dvě podkapitoly, podle let, ve kterých se jejich obsah udál. První z těchto dílčích kapitol je z období jejího příjezdu, seznamování se se špatným prostředím, následného zavádění postupných změn a obstarávání všeho potřebného. V navazující druhé kapitole je pozornost věnována zbytku pobytu Florence ve válce, jejímu onemocnění, konci války a odjezdu.

Stěžejním dílem pro tuto kapitolu byla jednoznačně rozsáhlá kniha Marka Bostridge s názvem *Florence Nightingale. The Woman and Her Legend*. V ní autor velice komplexně mapuje život Florence od nejútlejšího věku po její smrt. Kniha podává velmi detailní informace o její rodině, přátelích, dětství, ale také samozřejmě o jejím studiu a práci na poli ošetrovatelství. Její život je v knize zasazen do historického kontextu a lze v ní proto najít také informace o tehdejšímu stavu ošetrovatelství nebo britské politiky. Velmi přínosným zdrojem pro bakalářskou práci bylo i dílo Lynn McDonaldové. Ta v edici *The Collected Works of Florence Nightingale* uveřejnila značnou část článků a hlavně korespondence, jíž byla Florence autorkou. Vydané prameny doprovodila autorka i o svůj komentář a z tohoto velmi obsáhlého díla si tak lze udělat ucelenou představu o osobnosti a činech Florence. McDonaldová na základě této práce s prameny vydala také knihu *Florence Nightingale at First Hand. Vision, Power, Legacy*, která obdobně jako již zmíněná kniha Marka Bostridge poskytuje ucelený pohled na život Florence.

Opomenout nelze ani další významnou knihu pro tuto práci, a to dílo od autorky Helen Rappaport, *No Place for Ladies. The Untold Story of Women in The Crimean War*. Tato monografie je věnována roli žen v krymské válce. Speciální důraz je kladen na ty nejvýznamnější ženy, které v konfliktu působily čili Florence Nightingale a další významnou britskou ošetrovatelku, Mary Seacole. Kromě těchto dvou dam je v knize celkově popsána situace žen v polovině 19. století, jejich role v armádě i společnosti, a to nejen ve Velké Británii, ale i v ostatních bojujících státech, zejména Rusku a Francii.

Závěrečná třetí kapitola pojednává o činnosti Florence po návratu z války zpět do Velké Británie, o její angažovanosti v nemocničních reformách v armádě či Indii a jejím přínosu pro vzdělávání zdravotních sester. Zmíněna jsou také některá její nejvýznamnější literární díla, jejichž napsáním výrazně přispěla ke vzdělávání budoucích zdravotnic a také k popularizaci ošetrovatelství mezi širokou veřejností.

2 Příčiny krymské války a zapojení Velké Británie

Jednou z příčin a současně i záminkou pro vypuknutí krymské války byly spory o svatá místa křesťanů v oblasti Palestiny, která se v polovině 19. století nacházela na území Osmanské říše. O přednostní právo v přístupu k těmto místům se přeli věřící ze západní římskokatolické církve a pravoslavné církve. Za zástupce pravoslavných a současně za jejich ochránce v rámci Osmanské říše, se považovalo Rusko v čele s carem Mikulášem I. Rusko navíc ospravedlňovalo své právo na ochranu křesťanů v područí Turků na základě mírové smlouvy v Küçük Kajnardži, která v roce 1774 ukončila jednu z mnoha válek mezi Ruskem a Osmanskou říší. Tato smlouva byla později ještě několikrát Turky potvrzena, naposledy v roce 1833 v rámci smlouvy z Hünkâr-İskelesi. Lepší pozici ortodoxních věřících, a tedy i Rusů, podporovala i skutečnost, že jejich počty na území Osmanské říše katolíky mnohonásobně převyšovaly. Žilo jich zde okolo 13,5 milionů, což byla naprostá většina obyvatel v evropské části říše.² Ve 40. letech 19. století však docházelo k posilování pozic západních křesťanů v Jeruzalémě. Například bylo založeno anglikánské biskupství, františkánská tiskárna a v neposlední řadě zde byl v roce 1843 založen francouzský konzulát. Právě Francie totiž chtěla v budoucnu nahradit Rusko v jeho dominantním postavení ve Svaté zemi.³

K eskalaci zatím zdánlivě nepřilíh důležitých sporů docházelo ve 40. a 50. letech 19. století. Jablkem sváru mezi příchozími poutníky byly chrámy Narození Páně a Božího hrobu. Šlo veskrze o neshody v otázkách toho, kdo by měl mít klíče od určitých částí chrámu či kdo by měl mít právo do jistých částí chrámů vstupovat. Práva na vstup šla také ruku v ruce s nejasnostmi ohledně toho, kteří věřící by měli mít přednost při případném setkání obou táborů v jeden moment, a právě k této situaci došlo o Velikonocích v roce 1846. Toho roku se Velikonoce v kalendáři obou křesťanských skupin sešly shodně v jednom termínu a na Velký pátek mezi nimi vypukly nepokoje u chrámu Božího hrobu. Představení pravoslavné církve položili na oltář svou hedvábnou látku pro obřad jako první, přičemž se katolíci na nich domáhali nějakého dokumentu, kterým by mohli doložit své právo sloužit mši jako první. Pravoslavní požadovali od katolíků totéž a hádka nakonec přerostla až v násilný střet,

² BADEM, Candan, *The Ottoman Crimean War (1853-1856)*, Leiden 2010, s. 64.

³ FIGES, Orlando, *The Crimean War. A History*, New York 2012, s. 3–6.

při kterém se od boje lampami a krucifixy brzy přešlo k používání nožů, a dokonce i střelných zbraní. Do sporů se museli posléze vložit turečtí vojáci, aby bojující dav rozehnali. Pro zhruba 40 lidí přišel ale tento zásah příliš pozdě, protože v boji přišli o život.⁴

Za oběma tábory křesťanů bylo možno si představit země, které působily jako jejich hlavní představitelé, byly jimi Rusko a Francie. Pro Rusy byla otázka Svaté země diametrálně odlišná než pro Francouze a jiné katolíky. Rusko vnímalo Palestinu a poutní místa v ní skoro jako součást svého území a současně jako místa, se kterými je ruský lid duchovně spjat. Tento jejich pohled potvrzoval i počet poutníků, který do Jeruzaléma každoročně mířil, protože právě z Ruska dorazilo poutníků nejvíce, zpravidla mezi 15 000 a 20 000.⁵ Francouzský prezident Ludvík Napoleon, jenž se stal později císařem Napoleonem III. se snažil posílit pozici Francie v katolickém světě různými kroky, mezi které patřila například podpora papeže Pia IX. při jeho návratu do Říma v roce 1849 v podobě vojenského doprovodu.⁶ Francouzskou pozici mezi křesťany v Osmanské říši mělo posílit i jmenování silně katolického markýze Charlese de La Valetta do pozice francouzského velvyslance v Konstantinopoli. Spolu s jeho jmenováním v roce 1851 byla založena i francouzsko-osmanská komise pro prošetření náboženských práv.⁷ La Valette následně prohlašoval francouzské nároky za potvrzené a podpořil je i slovy o síle francouzského námořnictva. To ale pobouřilo Mikuláše I. natolik, že informoval sultána o možném ohrožení rusko-osmanských vztahů a hrozbě přerušení vzájemných diplomatických styků. Toto nastalé riziko již zalarmovalo i Velkou Británii.⁸

Velká Británie, která během 19. století prosazovala tzv. politiku skvělé izolace, založenou na snaze nevměšovat se do mezinárodních záležitostí a nenavazovat spojení, řešila problematiku Osmanské říše s Ruskem již v roce 1844 při návštěvě Mikuláše I. v Londýně. Car tehdy jednal se státním tajemníkem pro zahraničí, Georgem Hamiltonem-Gordonem, lordem z Aberdeenu. S ním se snažil dohodnout na

⁴ FIGES, s. 1–2.

⁵ Tamtéž, s. 3.

⁶ Tamtéž, s. 8–9.

⁷ KRÁLÍČEK, Václav, *Velký švindl. Krymská válka 1853-1855*, Praha 2015, s. 29.

⁸ FIGES, s. 9.

budoucnosti „nemocného muže Evropy“⁹, kterým zamýšlel právě Osmanskou říši. Z Velké Británie Mikuláš I. neodjel s jasnou zárukou zamýšleného společného postupu. Ve stejném roce Londýn navštívil i král Francouzů Ludvík Filip I. Tato návštěva měla přispět ke zlepšování vztahů Francie a Velké Británie a proti dohodě s Ruskem hovořil rovněž návrat protirusky naladěného lorda Palmerstona do úřadu státního tajemníka pro zahraničí.¹⁰

Zájmem britské politiky navíc existence celistvé Osmanské říše, byť značně slábnoucí, vyhovovala mnohem více než případný scénář jejího dělení, který preferovala ruská strana. V polovině 19. století znamenala pro Velkou Británii důležitého obchodního partnera. Pro vývoz představovala Osmanská říše odbytiště britských výrobků s možností jejich prodeje dále do Asie, zatímco dovoz využíval jejich materiál pro výrobu. Mezi lety 1841 a 1850 britský vývoz do této oblasti vzrostl dokonce trojnásobně, bylo tedy mnohem výhodnější zachovat tento stát jako jeden celek.¹¹

Velká Británie rovněž nahlížela na Osmanskou říši jako na nárazníkový stát a překážku pro hrozící ruské rozpínání, proto chtěla v zemi spíše získat vliv a docílit reforem uvnitř země než se podílet na jejím rozpadu. Důležitou osobou pro tento postup byl na turecké straně Mustafa Reşid Paša, který byl jedním z hlavních představitelů reforem v období Tanzimatů za vlády sultána Abdülmecida I. Právě on byl také iniciátorem ediktu z Gülhane, který přinesl do Osmanské říše první vlnu reforem v roce 1839. I tento dokument byl nejprve dán k přečtení Britům, což jen potvrzuje jejich vliv v té době. Britské zájmy reprezentoval v Osmanské říši dlouhou dobu velvyslanec Stratford Canning, jehož vliv u sultána byl kolem roku 1850 velmi značný. To ale stále častěji popuzovalo vysoce postavené Turky včetně islámských duchovních, jichž se reformy také silně dotýkaly, a to vedlo ke zvětšené opatrnosti k cizím vlivům v zemi a k obavám o ztrátu suverenity.¹²

Jistý strach a odtažitost k Rusku nebyl ve Velké Británii znatelný jen v politice, ale míra rusofobie byla patrná i v naladění veřejnosti. Jedním z hlavních důvodů byl odpor k ruskému potlačování povstání a revolucí, a tedy maření snah o svobodu

⁹ Uvádí se také varianta Nemocný muž na Bosporu.

¹⁰ GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999, s. 147.

¹¹ BADEM, s. 58–60.

¹² FIGES, s. 53–60.

obyvatel některých evropských zemí. Jako příklad lze uvést boj Poláků mezi lety 1830 a 1831, na jehož konci jich uprchly tisíce do Francie, Belgie či právě Velké Británie a těšily se zde velké popularitě. Do Londýna dorazil i vůdce povstání Adam Czartoryski a jeho pobývání zde ještě posilovalo sympatie Britů k Polsku. Ve Francii naproti tomu nebyla rusofobie tak silná, ale v souvislosti s událostmi v Polsku nabrala na síle i tam. V roce 1839 byly ve Vitebsku uvězněny desítky jeptišek ze zrušených katolických klášterů, které měly napomáhat povstání Poláků. S jeptiškami zde bylo hrubě zacházeno a musely tvrdě manuálně pracovat. Několika z nich se podařilo uprchnout až do Francie a katolické obyvatelstvo této země to pochopitelně pobouřilo. V obou budoucích nepřátelských zemích Ruska v krymské válce, Velké Británii a Francii, tak protiruské nálady sílily.¹³

V roce 1852 podlehla Osmanská říše tlaku Francie na řešení otázky náboženských míst v Jeruzalémě a okolí. Komise, ve které zasedal také francouzský velvyslanec La Valette, připravila dohodu, která měla jasně definovat práva jednotlivých církví v chrámech.¹⁴ Mikuláš I. se ale proti této dohodě postavil a v lednu 1853 se několikrát sešel v Petrohradu s britským velvyslancem Hamiltonem Seymourem, se kterým chtěl prodiskutovat znovu to, co se snažil neúspěšně dojednat v Londýně už v roce 1844, tedy dohodu Ruska a Velké Británie o postupu po případném rozpadu Osmanské říše. Londýn ale necítil potřebu podobnou dohodu uzavírat, a to hlavně proto, že z Ruské strany nepřišla žádná jistá záruka toho, kdy a jestli vůbec k rozpadu Osmanské říše dojde.¹⁵

Na konci února 1853 poslal car do Konstantinopole, jako svého vyslance, knížete Alexandra Sergejeviče Menšikova, jehož úkolem bylo přinutit sultána k přijetí požadavků Ruska, které se týkaly svatých míst. Menšikov byl více vojákem než diplomatem a jeho až opovržlivé chování Turky šokovalo. Jeho jednání byla ulehčena nepřítomností velvyslanců Francie i Velké Británie, kteří se tudíž nemohli nijak vyjádřit. Stratford Canning se vrátil do Konstantinopole v dubnu 1853 a využíval svého vlivu na sultána a snažil se ho přimět k co největším ústupkům. Pro Abdülmecida I. ale bylo nemožné přijmout především carův požadavek na ruskou ochranu všech ortodoxních věřících na území Osmanské říše, jelikož by mu to v ní poskytovalo až

¹³ Tamtéž, s. 78–85.

¹⁴ KRÁLÍČEK, s. 29.

¹⁵ BADEM, s. 68–70.

přílišný vliv. I přes Stratfordovy rady odmítl zajít takto daleko a Menšíkov 21. května 1853 odplul z Konstantinopole do Oděsy, načež byly přerušeny diplomatické styky Ruska s Osmanskou říší.¹⁶

Sultán mezitím ve snaze zlepšit nastalé poměry vydal několik dokumentů upravujících práva křesťanů i židů na území Osmanské říše, tato jeho snaha ale skončila bez výsledku. Na začátku června se do situace vložili Britové i Francouzi a poslali k Dardanelám svá loďstva.¹⁷ Ruská vojska následně 2. července 1853 překročila hranici na řece Prut a obsadila podunajská knížectví Moldavsko a Valašsko. K oficiálnímu vyhlášení války ale zatím nedošlo.¹⁸ Jednou z posledních snah o udržení míru byla konference svolaná do Vídně na konci července 1853, na níž se zástupci Francie, Velké Británie, Rakouska a Pruska shodli na kompromisním řešení celé otázky. S výsledkem jednání souhlasili Rusové, Turci je ale odmítli a situace se tedy nijak nevyřešila. Ani na dalších jednáních Ruska s Rakouskem, konaných v Olomouci, nedospěly obě velmoce k žádné domluvě.¹⁹

Osmanská říše se jistě cítila značně podpořena přítomností francouzských a britských lodí u úžin Bospor a Dardanely. Sultán byl ale současně do vyhlášení války Rusku tlačěn i na domácí scéně. Dne 12. září se Abdülmecid I. sešel s náboženskými představiteli, kteří ho postavili před ultimátum, buď vyhlásí válku Rusku, nebo musí abdikovat. Sultána v této chvíli podpořila Francie i Velká Británie, neboť obě mocnosti přislíbily zásah v případě možné revoluce. Sultán se následně sešel i se svými ministry, kteří se také vyslovili pro vyhlášení války. Dne 4. října 1853 již oficiálně vyšlo v tureckých novinách vyhlášení války Rusku, odůvodněné jejich odmítnutím vyklidit podunajská knížectví.²⁰

Důležitým okamžikem pro další vývoj válečného konfliktu byl námořní střet z 30. listopadu 1853, kdy ruské loďstvo zničilo osmanské lodě kotvící v Sinopu. Krátce na to vpluli Britové a Francouzi do Černého moře s cílem zabránit ruským lodím opustit přístav. Napoleon III. odeslal carovi dopis, ve kterém mu nabízel, že pokud Rusko vyklidí Moldavsko a Valašsko, opustí lodě Francie a Velké Británie vody

¹⁶ GOMBÁR, s. 150–152.

¹⁷ Tamtéž, s. 152.

¹⁸ BADEM, s. 80–81.

¹⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Evropejská politika 1648-1914*, Praha 1999, s. 198–199.

²⁰ FIGES, s. 128–130.

Černého moře a do konfliktu se dále nebudou vměšovat. Rakousko současně nabídlo podporu západním mocnostem v otázce okupovaných knížectví, ale jak se ukázalo, měla tato podpora být pouze diplomatická.²¹ I tato skutečnost mohla Rusko pobouřit, protože spoléhalo na podporu Rakouska na oplátku za pomoc při potlačování povstání v Uhrách v roce 1849.²² Odpovědi na zmíněný dopis carovi se Napoleonovi již nedostalo, a tak 27. března 1854 vyhlásila Francie spolu s Velkou Británií Rusku válku.²³

²¹ SCHMITT, Bernadotte E., *The Diplomatic Preliminaries of the Crimean War*. in: *The American Historical Review*, Vol. 25, No. 1, 1919, s. 38–39.

²² TARLE, Jevgenij V., *Krymská válka I.*, Praha 1951, s. 13–14.

²³ SCHMITT, s. 39.

3 Florence Nightingale

3.1 Život před krymskou válkou

Florence Nightingale se narodila dne 12. května 1820 ve Florencii rodičům Williamovi a Frances Nightingaleovým, kteří zde pobývali v rámci cesty po Evropě při své svatební cestě. Jméno, které pro svoji druhorozenou dceru vybrali, bylo odvozeno právě od místa, narození, tedy města Florencie, které si novomanželé evidentně zamilovali, o čemž svědčí i skutečnost, že zde pobývali téměř 3 roky. Po své o rok starší sestře Parthenope byla Florence druhým a současně posledním dítětem, které se manželům narodilo. Rodina na tom byla finančně velice dobře díky svým obchodním aktivitám i úspěšnému podnikání jejích předků. Podnikali například v těžbě olova, kamene nebo hutnictví. I proto si mohli dobře zabezpečení manželé dovolit tak dlouhou cestu po Evropě. Po návratu zpět do vlasti pobývali ve dvou sídlech. První z nich, Lea Hurst, se nacházelo v hrabství Derbyshire. Druhé s názvem Embley Park zakoupil William Nightingale v roce 1825. Obě sídla byla využívána rozdílně s ohledem na roční dobu. Rodina rovněž mohla využívat pronajímáný byt v Londýně.²⁴

Vzhledem k dobré finanční situaci rodiny, bylo počítáno s tím, že se oběma dcerám dostane kvalitního vzdělání. William Nightingale velice dbal na vzdělanost svých dětí a učit se tak bylo často velice náročné. Některé dny musela Florence vstát už ve 3 hodiny ráno, aby se stihla na svůj denní plán připravit. Obě dcery každé ráno u snídaně otci opakovaly, co se učily předchozí den. Vzdělání Florence se krom jazyků, jako třeba řečtiny, skládalo také z dalších lekcí. V 16 letech měla denní hodiny geografie, historie, matematiky, astronomie či filozofie. Se svým vzděláváním ale rozhodně neskončila v období dospívání. V průběhu života se věnovala zejména učení nových jazyků, zvládala tak plynně, krom již zmíněné řečtiny, také italštinu a francouzštinu. V 19 letech se naučila němčinu a ve 30 letech se začala učit hebrejštinu, jelikož si chtěla přečíst Starý zákon v originálním znění. Florence měla, co se zájmů ve vzdělání týká, blíže k otci, naopak její sestra našla zálibu spíše v poezii či malování, čímž se tyto zájmy proluly se zájmy její matky.²⁵

²⁴ MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected works of Florence Nightingale: An Introduction to Her Life and Family*, Waterloo 2002, s. 15–16.

²⁵ BOSTRIDGE, Mark, *Florence Nightingale. The Woman and Her Legend*, London 2020, s.38.

Z období dětství Florence pocházejí také dva příběhy, které mají podtrhovat její zájem o ošetrovatelství a náklonnost k péči o lidi již v útlém věku. První z příběhů se týká jejich 13 panenek, které údajně často pokládala vyrovnaně vedle sebe jako pacienty a následně jim dávala obvazy, obdoby léků atp. Druhý příběh se odehrál v Embley v roce 1836 a vypráví o kolii Cap, po které místní děti házely kameny, čímž jí způsobily vážné poranění nohy. Její majitel se rozhodl jí ušetřit trápení a chtěl ji oběsit, čemuž se ovšem povedlo tehdy šestnáctileté Florence zabránit a spolu s embleyským vikářem si psa vzali do péče. Díky jejich léčbě se povedlo zranění vyléčit a kolie tak mohla žít ještě několik dalších let. Tento příběh potvrdil sám dotyčný vikář Jervis Trigge Giffard v roce 1867, kdy jej sepsal a publikoval. První z obou příběhů je nutno brát s jistou rezervou, protože je nepravděpodobné, že by Florence byla jediným dítětem, které by se takto o své panenky staralo. U druhého příběhu, jakkoli může být nějak upraven, lze alespoň dobře demonstrovat lásku ke zvířatům, která byla jednou z vlastností Florence. V průběhu života měla celou řadu typických i méně běžných mazlíčků, za ty méně typické lze uvést například sovu či cikádu. Ve své náklonnosti ke zvířatům nebyla v rodině sama, její dědeček z matčiny strany, William Smith, bojoval jako člen britského parlamentu za práva zvířat a její strýc stál u založení Společnosti pro ochranu zvířat (Society for the Protection of Animals).²⁶

Nejspíše není pravdou, že by Florence chtěla být již od malička zdravotní sestrou, předpoklady pro tuto službu ale rozhodně projevovala a tyto projevy sílily v době jejího dospívání. Její rodina, zejména její matka, se často angažovala v charitativních a dobročinných aktivitách v místech, kde právě pobývala. Nightingaleovi finančně pomáhali místním lidem z chudších poměrů s financováním jejich nákladů za léčbu, a právě v těchto chvílích se nejvíce začal projevovat cit a současně záliba Florence pro pomoc lidem v nouzi. Například v Lea Hurst už jako náctiletá dívka často sama vyrážela navštěvovat nemocné či umírající obyvatele z okolí, přičemž jim nosila jídlo nebo čisté deky. To nejdůležitější, co jim ale přinášela, byla bezesporu psychická podpora, její přítomnost, pomoc s jídlem a možnost dotyčných lidí si s někým popovídat. Tyto návštěvy se leckdy protáhly na tak dlouho, že ji musela rodina hledat, když se pozdě večer nevracela domů. Ošetrovatelství na své vlastní rodině si vyzkoušela v lednu roku 1837, kdy v Anglii propukla chřipková epidemie, která zasáhla i jedno ze

²⁶ BOSTRIDGE, s. 45–47.

sídel Nightingaleových, a to Embley. Florence a rodinný kuchař byli jediní dva lidé v domácnosti, kteří se této epidemii vyhnuli a Florence tak byla nucena se o onemocnělou rodinu postarat. Pomoc poskytovala i dalším onemocnělým vesničanům, a počátky jejího zálibení v ošetřovatelství a pomoci lidem tak lze umístit do tohoto období. V onom roce 1837 také Florence údajně uslyšela boží volání, skrz které jí Bůh prý sdělil její poslání, kterým mělo být přinášení dobra na svět, právě pomocí péče o nemocné.²⁷

Rok 1842 znamenal pro další životní vývoj a rozhodování Florence velkou změnu. V létě toho roku byly Nightingaleovi pozváni do Londýna lordem Palmerstonem, budoucím premiérem Velké Británie, a jeho rodinou. Při této návštěvě se Florence poprvé dozvěděla o člověku, který na ni měl v následujících letech vliv, byl jím pruský diplomat Christian von Bunsen. Ten před svým pobytem v Londýně působil v Římě, kde úspěšně založil nemocnici pro protestanty. Pacienti této nemocnice se tak nemuseli obávat vlivu katolické církve a případných snah jejích členů o obracení pacientů na katolickou víru. S von Bunsenem se Florence setkala o rok později, tedy v roce 1843, kdy v Londýně chystal obdobu římské nemocnice, tentokrát ale určenou početné německé menšině v britském hlavním městě. Tato nemocnice byla otevřena v roce 1845 a Florence ji nedlouho poté navštívila. S velkou pravděpodobností to bylo vůbec poprvé, kdy nějakou nemocnici viděla na vlastní oči. Zcela klíčovou roli pro tuto nemocnici i pro další směřování Florence měl institut Theodora Fliednera v Kaiserswerthu u Düsseldorfu (dnes je již částí města Düsseldorf). Zde docházelo ke vzdělávání a výcviku zdravotnického personálu pro zmíněnou londýnskou nemocnici a institut samotný sloužil nejen jako vzdělávací centrum, ale současně i jako nemocnice a sirotčinec. Florence se krátce po návštěvě dostala do rukou ročenka tohoto institutu a bylo jasné, že bude chtít své životní poslání naplnit i za pomoci vzdělání v této nemocnici. Zbytek rodiny však její nadšení pro povolání zdravotní sestry nesdílel.²⁸

Florence si uvědomovala, jak důležité je pro zdravotní sestru vzdělání a potřebný výcvik, proto se rozhodla, že nejlepší, co může pro další postup udělat, je vstoupit do nemocnice v Salisbury, kde získá potřebné zkušenosti. Následně zvažovala i vstup do nějakého křesťanského sesterstva, protože i církevní řády a jiná protestantská

²⁷ Tamtéž, s. 50–54.

²⁸ Tamtéž, s. 84–85.

společenství plnily svou roli ve zdravotnictví a bylo na ně nahlíženo mnohem lépe než na běžné sestry. U své rodiny se ale s těmito plány nesetkala s pochopením. Doma se Florence dostalo jednoznačně odmítavého stanoviska. Není se příliš čemu divit, zaměstnání zdravotní sestry zdaleka nebylo považováno za profesi vhodnou pro ženy z poměrů, z jakých Florence pocházela. Zdravotnictví a ošetrovatelství mělo v průběhu 19. století teprve čekat mnoho změn a reforem, na kterých se Florence také podílela, avšak prozatím nebyla situace ve zdravotnictví příliš dobrá.²⁹

Nemocnice a zdravotnická zařízení, personál nevyjímaje, byly v první polovině 19. století dalece vzdáleny dnešním představám o nemocnicích a tom, co by měly splňovat. Movitější lidé si platili za soukromou zdravotní péči. V případě nemoci nebo zranění se léčili doma a doktor za nimi docházel. Na veřejné nemocnice, které byly určené spíše lidem z chudších poměrů, bylo naproti tomu nahlíženo spíše jako na semeniště infekcí, nakažlivých chorob a hrozných podmínek, přišerným zápachem počínaje a častým výskytem krys konče. Úmrtnost v těchto nemocnicích v důsledku toho byla třikrát až pětkrát vyšší než v případě domácího ošetrovatelství. Velmi častými příčinami úmrtí v těchto zařízeních byly gangréna nebo otrava krve.³⁰ V takto hroživém prostředí nebylo vůbec jednoduché pobývat, natož pracovat, proto zde roli zdravotních sester vykonávaly ženy z chudších poměrů, aby si něco přivydělaly. Hovořit o kvalifikované pracovní síle není v naprosté většině případů vůbec možné. Nebylo také nijak zvláštní, že tyto pracovnice byly často opilé, zčásti jistě kvůli psychické i fyzické náročnosti, které toto povolání obnášelo. Od svých pacientů proto také vybíraly příspěvky na nákup alkoholu a svou finanční situaci se v některých případech snažily zlepšovat i sexuálními službami za úplatu.³¹

O něco lepší situace z hygienického hlediska a znatelně lepší z hlediska lidského, panovala v katolických i protestantských nemocnicích a institutech, které byly v 19. století hojně zakládány nejen za účelem pečování o nemocné či sirotky, ale rovněž s myšlenkou zavedení systému vzdělávání personálu v těchto zařízeních a zařízeních jim podobných. V katolickém prostředí byly sestry zpravidla v církevních řádech. Ve Spojeném království to byly například Milosrdné sestry a Irské sestry křesťanské lásky, založené v roce 1831 a působící v Irsku a dalších částech světa pod britskou kontrolou,

²⁹ Tamtéž, s. 91.

³⁰ PORTER, Roy, *Dějiny medicíny. Od starověku po současnost*, Praha 2013, s. 416–417.

³¹ BOSTRIDGE, s. 93–96.

kde byl dostatek obyvatel katolického vyznání. Mezi protestantskými instituty zaujímal hlavní postavení již zmíněný Diákonský institut v Kaiserswerthu, založený v roce 1836 pastorem Theodorem Fliednerem a jeho ženou Friederikou. Fliedner s manželkou ve svém zařízení zajišťovali vzdělání pro mladé ženy, které měly být připraveny být při ruce lékařům pro jakoukoli pomoc a mimo zdravotnické úkoly měly mít na starost i učení a péči o děti. Po třech letech pobytu v Kaiserswerthském institutu byly účastnice připraveny na složení zkoušek a mohly tak již s plným vzděláním pokračovat ve své práci. Obdobný institut byl založen i v Londýně roku 1840. Zásadní rozdíl mezi diákonkami a katolickými sestrami byl ve způsobu života. Členky katolických řádů žily v celibátu, chudobě a poslušnosti, zatímco ženy pracující a studující v protestantských zařízeních měly dovoleno se vdávat a nemusely se od okolního světa nijak izolovat. Zájem o vzdělávání v Kaiserswerthu beze sporu byl a sílil. V roce 1864, kdy Theodor Fliedner zemřel, se v jeho institutu připravovalo na 1600 žen a dívek.³²

Nejbližší rodině Florence se však vůbec nelíbila možnost být zdravotní sestrou, což ovšem neznamenalo, že by se Florence svého snu vzdala. Opakovaně se je pokoušela přesvědčit o důležitosti tohoto poslání, stále studovala nejrůznější zprávy, ročenky a statistiky z Anglie či Pruska, které jí zasílal von Bunsen, avšak dlouhodobě to k obměkčení rodiny nevedlo. Florence stálé odmítání velmi zasáhlo a její trápení nad tím, že jí není umožněno naplnit své poslání, u kterého věřila, že jí bylo vybráno Bohem, vyústilo až v psychické potíže. Na podzim roku 1847 se její zdraví začalo zhoršovat a velice pravděpodobně za tím z části, ne-li zcela, stál i nedobrý duševní stav. V pravou chvíli ale přišla nabídka od dobrých rodinných přátel, manželů Seliny a Charlese Bracebridgeových, kteří plánovali strávit zimní měsíce na cestách přes Francii až do Říma. Florence i její rodiče s cestou souhlasili, věřili, že jí odjezd do teplejších krajů prospěje a současně na cestách přijde na jiné myšlenky.³³

Tato cesta v mnoha ohledech Florence ovlivnila, a to nejen z duchovního hlediska. Mnoho času strávila v římských katolických kostelech, obdivovala velkou spoustu uměleckých děl od nejrůznějších autorů. Mimo jiné i tento pobyt v srdci katolické církve ji přiměl k tomu polemizovat a napsat i několik dopisů a esejí o přemýšlení nad rozdíly mezi protestantským a katolickým vyznáním. Florence, byť

³² PORTER, s. 417–418.

³³ BOSTRIDGE, s. 108–111.

z rodiny anglikánů, našla v katolictví jisté zalíbení a různé církve a náboženské myšlenkové proudy mezi sebou porovnávala. Ačkoli jí ale katolictví nebylo úplně cizí, nikdy se nerozhodla k úplné konverzi. Jedním z hlavních důvodů byla svoboda, kterou v protestantismu spatřovala více. Těmto úvahám se věnovala například v dopise adresovaném svojí matce z 1. února 1848, kde popisuje, že katolíci nemají svobodu myšlenek, a právě tato touha po svobodě myšlení jí zabraňuje stát se katoličkou.³⁴

Cesta do Říma však měla Florence otevřít ještě další důležitou cestu do následujících let jejího života, byť to prozatím nebylo na první pohled zjevné. Při svém zimním pobytu zde se seznámila se Sidney Herbertem a jeho manželkou Elizabeth, která byla dlouhodobě dobrou přítelkyní Seliny Bracebridgeové. Sidney Herbert byl poměrně významnou osobností britské politiky, do roku 1846, kdy padla vláda premiéra Roberta Peela, byl krátce podsekretářem války. Brzy po opuštění této funkce se oženil, se svou druhou ženou si užíval volna a spolu se vydali i na několik cest po Evropě.³⁵ Díky svému dobrému vzdělání, byla Florence pro oba manžele příjemnou společnicí pro dlouhé rozhovory o nejrůznějších tématech a po seznámení už se s nimi scházela i sama, bez doprovodu Bracebridgeových. Její spřátelení se s Herbertovými v budoucnu velmi přispělo k její práci v krymské válce a rovněž mělo téměř jistě vliv na obměkčení Nightingaleových ve vztahu k jejich dceři, respektive k jejímu životnímu cíli.³⁶

Cesty Francií a Apeninským poloostrovem ale byli Bracebridgeovi a Florence nuceni předčasně ukončit na jaře 1848 z důvodu narůstajících vln nepokojů a revolucí.³⁷ Tato cesta ale nebyla její poslední cestou s Bracebridgeovými. Na konci roku 1849 přišli s obdobnou nabídkou, tentokrát na cestu přes Egypt do Řecka, přičemž Florence s tímto návrhem opět souhlasila. V obou zemích na ni ale čekalo nemilé překvapení v podobě šoku z očekávání a následného poznání reality. Coby vzdělaná žena, která znala oba cíle cesty jako centra starověkých civilizací a Řecko vnímala jako kolébkou západní kultury, nebyla připravena na nuzné podmínky, ve kterých se tyto části světa

³⁴ MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale's European Travels*, Waterloo 2004, s. 78–80.

³⁵ BOSTRIDGE, s. 115–117.

³⁶ SMALL, Hugh, *A Brief History of Florence Nightingale. and Her Real Legacy, a Revolution in Public Health*, [e-kniha pro Amazon Kindle] London 2019, kapitola *Ambition*, nestránkováno.

³⁷ BOSTRIDGE, s. 121–122.

z velké části nalézaly. U Egypta ji, kromě celkového úpadku kultury, zklamala i chudoba barevnosti přírody celé země.³⁸

Mnohem více prožívala Řecko a pobyt zde, protože díky znalosti řečtiny četla velkou spoustu starověké řecké literatury v originále a tuto zemi si proto velice zamilovala. Nemohla si nevšimnout ani politické a společenské situace v Řecku, které bylo tou dobou relativně krátce samostatné. Florence, stejně jako při pobytu v Itálii, i zde vyjadřovala ve svých dopisech a poznámkách podporu samostatnosti, svobodě a odporu proti nadvládě v tomto případě Osmanské říše. Lidé jí zde rovněž vypravovali svědectví o zvěrstvech, která zde Turci prováděli, což jen posilovalo tento její postoj. Ironií osudu však bylo, že v klíčovém okamžiku svého života, a to krymské válce, stanula na stejné straně, jako právě Osmanská říše.³⁹

Stejně jako v Římě, i na cestách Řeckem polemizovala Florence nad zdejšími věřícími a vyznáním. Jestliže ale ke katolické církvi chovala jisté sympatie, k ortodoxním věřícím a církvi zaujala postoj jasně odmítavý. Nejvíce zaskočena a znechucena byla stavem, ve kterém se ortodoxní církve nacházela. O Velikonocích v roce 1850 se zúčastnila několika bohoslužeb, na kterých ji zarazilo zejména to, že byly slouženy ve staré řečtině, které již nikdo z přítomných nemohl rozumět. Její pohled na stav řecké církve lze dobře posoudit na základě jejích dopisů, které psala domů. Například v dopise své sestře z 31. května 1850 napsala „*Zdá se mi, že řecká církev je mrtvá, kněží jsou její pohřebníci a kostely její hrobky. Kněží jsou tak nevzdělaní, že sotva dokáží číst a rozumí jen liturgii, která se lze naučit srdcem.*“⁴⁰

Již zmiňovaná láska Florence ke zvířatům se v Aténách také znovu projevila. Při návštěvě akropole koupila od místních chlapců mládě sovy, které vypadlo z hnízda. Sova dostala jméno Athena a na několik let byla Florence věrnou společnicí. V květnu 1850 oslavila Florence své třicáté narozeniny, namísto oslav ale znovu upadla do depresivních stavů a přemýšlení o svém životě. Vytrhnout ji z těchto úzkostí chtěla Selina Bracebridge, která naplánovala pro jejich cestu další trasu a ta měla vést přes střední Evropu až do vysněné destinace v Kaiserswerthu. Florence toto oznámení pochopitelně nadchlo a ihned napsala o tomto záměru dopis domů. Odpovědi se jí však

³⁸ Tamtéž, s. 130–136.

³⁹ MCDONALD, *European Travels*, s. 351–352.

⁴⁰ Tamtéž, s. 418.

nedostalo. Celá výprava vyrazila v létě 1850 na cestu. Dne 31. července toho roku Florence poprvé dorazila do Kaiserswerthského insitutu.⁴¹

Během pobytu v Kaiserswerthu neměla Florence sebemenší problém s tím, žít pospolu se sestrami, které se rozhodly v tomto ústavu studovat. Ona, nábožensky založená osoba, velice obdivovala tyto ženy, které se rozhodly pro tuto nelehkou práci. Ačkoli se jí v Kaiserswerthu líbilo a získávala zde mnoho zkušeností a znalostí pro svoji budoucí práci, přece jen nenahlížela na institut jako na ideální nemocniční zařízení.⁴² Co například vytýkala, byla nedostačující kapacita hygienických zařízení v objektu. Mezi pozitiva lze jednoznačně zařadit celkovou organizovanost nemocnice, její rozdělení na jednotlivá oddělení a v neposlední řadě také ochotu sester podělit se o své znalosti. Výhodou při tomto pobytu byla také jazyková vybavenost, kterou Florence disponovala, a proto pro ni nebyl problém se domluvit jak s ostatními sestrami, tak pastorem Fliednerem v jejich rodné němčině. V Kaiserswerthu ale pro tentokrát pobyla Florence pouze necelé tři týdny, poté se i s Bracebridgeovými vrátila zpět do Velké Británie.⁴³

O rok později, v létě roku 1851, se ale do institutu vrátila a lze zde očekávat jisté obměkčení její rodiny, neboť tentokrát se vydala na cestu se svojí matkou a sestrou. Ty se rozhodly vylepšit své zdraví cestou po řadě lázní, přičemž umožnily Florence, aby je opustila a odjela do Kaiserswerthu. Tento pobyt trval již mnohem déle, přibližně kolem tří měsíců, během kterých Florence podstatně hlouběji pronikla do znalostí a dovedností, kterými musela zdravotní sestra disponovat. Během svého studia a práce zde si dělala poznámky s časovými údaji, lze tedy dobře zmapovat, jaké byly její denní úkoly a co se vůbec za zdmi kaiserswerthského zařízení dělo. Více než dříve si zde povšimnula nevyhovující hygieny a ve svých záznamech přinesla i doklady o stravování pacientů, kterým byly dávány malé porce, a to z velmi málo rozmanitých zásob. Maso bylo například podáváno jen dvakrát týdně a zbytek stravy, nejen pro pacienty, ale i pro pracovníky institutu, tvořily hlavně brambory, zelí, fazole, čočka a další luštěniny.⁴⁴

⁴¹ BOSTRIDGE, s. 139–141.

⁴² MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale on Women, Medicine, Midwifery and Prostitution*, Waterloo 2005, s. 100.

⁴³ BOSTRIDGE, s. 143–146.

⁴⁴ MCDONALD, *European Travels*, s. 515.

Nelze opomenout, že se stále jednalo o církevní zařízení, a tudíž mnoho hodin v každodenním programu zabíralo studium Bible, zpívání náboženských písní a další činnosti spojené s praktikováním víry. Součástí institutu byl i sirotčinec, proto zde probíhalo i vzdělávání dětí. Spolu s nimi zde byli školeni i budoucí učitelé. Institut sám ale nebyl příliš ziskový, a tak se můžeme dočíst i o tom, že sestry musely čas od času chodit do měst prosit o příspěvky. Sama Florence se velmi dobře spřátelila s manželi Fliednerovými, kteří institut založili a vedli, dokonce byla i kmotrou jednoho z jejich dětí. Důkazem toho je i skutečnost, že během svého studia v Kaiserswerthu jí bylo svěřeno vedení hodin angličtiny. Mimo to se jí však týkaly i všechny ostatní povinnosti v rámci péče o pacienty, a to i duchovní útěcha nemocných a zraněných. Často byla s umírajícími v posledních chvílích jejich života, jelikož po domluvě s pastorem Fliednerem došli k závěru, že umírající, ale i ostatní pacienti, mají u sebe raději ženu než muže. Tyto zkušenosti i zkušenosti z dřívějších dob, kdy chodila navštěvovat nemocné a zraněné v okolí svého bydliště, měly rozhodně značný vliv na její pozdější přístup k pacientům, kdy velmi dbala na to, aby zdravotní sestry poskytovaly pacientům psychickou útěchu a podporu.⁴⁵

Ani po návratu z pobytu v Kaiserswerthu neměla Florence pocit, že je plnohodnotně připravenou zdravotní sestrou. Proto se v roce 1852 rozhodla navštívit Irsko, kde se chtěla podívat do nemocnice svatého Vincenta v Dublinu. K jejímu zklamání ale po příjezdu zjistila, že nemocnice je z důvodu oprav zavřená. Její záměr zjistit, jak fungují nemocnice v Irsku, tak zůstal nenaplněn. To, co nevyšlo v Irsku, se rozhodla v lednu o rok později zkusit ve Francii, konkrétně v konventu v Paříži. Podařilo se jí také získat oficiální povolení k návštěvě jakékoli pařížské nemocnice. V březnu však bylo její poznávání francouzských nemocnic přerušeno náhlou zprávou o zhoršujícím se zdravotním stavu její babičky. Florence, pro kterou tato osoba mnoho znamenala, ihned opustila Paříž a vydala se zpět do Velké Británie, právě včas, aby stihla poslední dny jejího života.⁴⁶

Po návratu čekala na Florence další zkouška. Již před odjezdem do Francie dostala nabídku na převzetí pozice vrchní intendantky v Ústavu pro nemocné šlechtičny

⁴⁵ MCDONALD, *European Travels*, s. 513–517.

⁴⁶ BOSTRIDGE, s. 182–187.

v Londýně. Tento návrh dostala po příjezdu znovu a Florence se jej rozhodla přijmout.⁴⁷ Před přijetím tohoto místa si ale vymínila pár jasných podmínek, ty nejdůležitější byly dvě. První z nich jí měla zaručit možnost upravovat a reformovat ústav podle svého uvážení. Druhou podmínkou bylo umožnění udělat z ústavu alespoň z části vzdělávací zařízení pro zdravotní sestry. Na tyto podmínky vedení přistoupilo a Florence tak nestálo již nic v cestě. Kromě toho se jí povedlo definitivně přesvědčit svou rodinu o tom, že její poslání má smysl. S otcem se proto dohodli na roční platbě ve výši 500 liber, které měly Florence ulehčit její život.⁴⁸ V tomto ústavu měla poprvé volné ruce a možnost aplikovat změny, které si přinesla ze zkušeností v zahraničních nemocnicích. Nejvýznamnější změny, které Florence do ústavu vnesla, jsou dnes již neodmyslitelnými součástmi nemocnic. Tehdy se však jednalo ještě o průlomové novinky, které sestrám mnohonásobně ulehčovaly práci. Mezi tyto novinky konkrétně patřily např. výtah na jídlo do vyšších pater, signalizační zvonečkový systém na přivolání sestry nebo zajištění dostatku teplé vody pro všechny pacienty. Florence rovněž dbala na to, aby byli pacienti rozdělováni na jednotlivá oddělení podle nemocí, čímž se zamezovalo přenosu různých nákaz mezi pacienty.⁴⁹

3.2 Působení v krymské válce

3.2.1 Příjezd a začátek změn, 1854

Usilovnou práci Florence na zlepšení podmínek v britských nemocnicích přerušil rok 1854 a vstup Velké Británie do krymské války. Krymská válka byla oproti předešlým konfliktům výjimečná proto, že byla poměrně dobře sledována novináři, kteří působili přímo v místě bojů. Obyvatelé Velké Británie byli tudíž tomu dobře informováni o dění na bojišti, a mimo jiné i o hrozivých podmínkách v tamějších nemocnicích. Dne 12. října 1854 informovaly noviny *The Times* o nedostačujících kapacitách nemocnic, nedostatku personálu ba dokonce i zdravotnického materiálu a šíření cholery mezi léčícími se vojáky. Do jisté míry snad lze tuto nepřipravenost na velký konflikt přičítat i tomu, že Velká Británie se neúčastnila větších bojů od konce napoleonských válek. Tyto zprávy pochopitelně nemohly minout ani Florence. O tři dny později, dne 15. října 1854, napsala dopis svému známému Sidneymu Herbertovi, který byl znovu již v úřadu

⁴⁷ Tamtéž, s. 186.

⁴⁸ REVELL, Anna, *A Florence Nightingale Biography*, [e-kniha pro Amazon Kindle] 2008, kapitola *Travels and Education*, podkapitola *Work Experience*, nestránkováno.

⁴⁹ KUTNOHORSKÁ, Jana, *Historie ošetrovatelství*, Praha 2010, s. 38–39.

podsekretáře války. V onom dopise mu nabízela své služby, konkrétně v tom smyslu, že by vedla výpravu zdravotnic do Scutari (část dnešního Istanbulu), kde se nacházela britská nemocnice. Herbert ve stejnou dobu napsal obdobný dopis jí a žádal v něm přesně o tuto pomoc.⁵⁰

Ve stejném okamžiku, kdy Florence chystala všechno potřebné pro svůj odjezd, rozmohla se ve Velké Británii veřejná diskuse o zdravotních sestrách, jejich povolání a zejména o jejich kvalifikaci a počtech. Pro porovnání britské veřejnosti sloužily informace o zdravotnicích u jejich spojenců – Francie. Francouzská zdravotnická péče ve válce stála na mnohem lépe organizovaném základu církevních řádů tzv. Dcer křesťanské lásky. Těch bylo rozmístěno po světě i mimo francouzské území a nikoli jen v rámci krymské války, na 12 000. Při pohledu na nevyhovující zdravotní péči, nejen v krymské válce, ale i ve Velké Británii, bylo zřejmé, že bude potřeba celé zdravotnictví značně reformovat.⁵¹ Florence se nakonec povedlo dát dohromady tým celkem 38 zdravotnic, z nichž 10 bylo římskokatolických sester, 8 náleželo k anglikánským řádům, 6 bylo členkami řádu St. John's House a zbylých 14 byla směsice zdravotnic z ostatních zařízení ve Velké Británii.⁵² Nejen Britové a Francouzi se však museli vyrovnávat s nelehkými nástrahami ve zdravotnictví. Do dějin medicíny vstoupil i současně působící ruský chirurg Nikolaj Ivanovič Pirogov. Právě on byl bezesporu jedním z prvních, kdo se rozhodl uplatnit ženy jako ošetřovatelky. O zdravotnicích v krymské válce prohlásil: „...jediné, co je v celém chaosu skutečně dobré, jsou milosrdné sestry. Dobré výsledky ukazují, že jsme až dosud ignorovali skvělé vlohy našich žen. Vynikají svou odvahou, trpělivostí a houževnatostí při plnění svých povinností.“⁵³

Výběr těchto, ani dalších sester v pozdější době, nebyl ale pro Florence tak jednoduchý úkol, jak by se mohlo zdát. I v tomto nelehkém úkolu jí nabídli pomocnou ruku manželé Bracebridgeovi, kteří jí pomáhali s výběrem a následným náboem nových sester. Celá řada přihlášených dobrovolnic ale nebyla vhodná, buď z důvodu nedostatečného vzdělání nebo nedostatku zkušeností s ošetřováním. Mnoho z nich mělo

⁵⁰ RAPPAPORT, Helen, *No Place for Ladies. The Untold Story of Women in The Crimean War*, London 2020, s. 124–130.

⁵¹ Tamtéž, 128–130.

⁵² PORTER, s. 418.

⁵³ KAFKOVÁ, Vlastimila, *Z historie ošetřovatelství*, Brno 1992, s. 8.

sice zkušenosti s charitativní a dobročinnou pomocí, ale služba v nemocnici přece jen vyžadovala i jiné kvality. Projít výběrem nebylo tedy úplně lehké, ale ne vždy v tom hrály roli jen zkušenosti a vzdělání. Jako dobrovolnice se přihlásily i tři ženy snědé pleti a všechny byly shodně odmítnuty. Dvě z nich sice skutečně potřebné zkušenosti neměly a barva kůže tak mohla být pouze druhotným důvodem, nebo jím nemusela být vůbec. Třetí z nich, žena kreolského původu, Mary Seacole, ale zkušenosti s ošetřováním měla a přijata klidně být mohla. Odůvodněním pro nepřijetí však bylo, že by ne všichni britští vojáci mohli souhlasit s tím, aby je ošetřovala žena jiné barvy pleti.⁵⁴ Pro Mary Seacole ale její úloha v krymské válce zdaleka neskončila. Poté, co jí nebylo umožněno pracovat v nemocnici ve Scutari, rozhodla se tato žena, původem z Jamajky, odjet na vlastní pěst na Krym a zde začít pomáhat. To se jí skutečně povedlo, založila zde i tzv. *British Hotel*, zázemí pro zraněné a doléčující se vojáky a důstojníky, o které se starala. Spolu s Florence Nightingale je právě ona často zmiňována, jako další významná zdravotnice působící na britské straně v době krymské války.⁵⁵

Při výběru sester Florence rovněž přemýšlela nad tím, jak minimalizovat nežádoucí zájem vojáků o její zdravotnice. Důsledkem těchto úvah bylo dávání přednosti starším, silnějším a méně atraktivním ženám, které by vojákům spíše evokovaly jejich matky. Současně ale nebylo vždy lehké tyto vzhledové vlastnosti dobře spojit s potřebnou výdrží. Sestry byly po přijetí obléknuty do jednoduchých šedivých šatů, které často, zcela záměrně, byly o něco větší. Byl úplný zákaz zdobit se například barevnými stuhami nebo květinami na oblečení či do vlasů. Poté, co byla první výprava do britské nemocnice ve Scutari připravena, vydala se na cestu, do jejíhož cíle dospěla 4. listopadu 1854.⁵⁶

Příjezd do Scutari byl pro celou výpravu velkým šokem. Britská vojenská nemocnice byla umístěna v pronajaté budově starých tureckých kasáren Selimiye, které byly v havarijním stavu. Zdravotnický tým byl ubytován ve čtyřech místnostech, kde byl ale při horším počasí vydán na pospas povětrnostním podmínkám. Střecha byla děravá a do budovy zatékalo, okna poškozená a při poryvech větru se sama otvírala a ani podlaha nebyla na všech místech kompletní. Před Florence a jejími sestrami tedy

⁵⁴ RAPPAPORT, s. 137.

⁵⁵ SEACOLE, Mary, *Wonderful Adventures of Mrs. Seacole in Many Lands*, London 2010, s. 67–68.

⁵⁶ RAPPAPORT, s. 138–144.

stál nelehký úkol upravit nemocnici tak, aby vůbec mohla být plnohodnotně a bezpečně používána. V nemocnici se tou dobou nacházelo zhruba 2500 pacientů a denně jich přibývaly desítky až stovky.⁵⁷ Situace zraněných vojáků byla ještě méně záviděníhodná než ta zdravotnická. Vojáci zranění na Krymu totiž museli absolvovat dlouhou cestu přes Černé moře až do Istanbulu. Mnoho z nich ale nezvládlo cestu, někteří dokonce ani čekání na loď. Při čekání nebo cestě do nemocnice nebylo neobvyklé, že se vojáci nakazili cholerou, trpěli nedostatečnou výživou nebo se na ně při nedostatku zdravotníků ani nedostalo s lékařskou péčí. Nemocnice ve Scutari měla však ke sterilnímu prostředí také daleko. Odpadní stoka zde byla otevřená, takže zápach z ní byl všudypřítomný a větrání tehdy nebylo běžnou praktikou. Navíc zde panoval nedostatek základních potřeb, jakými byly lůžkoviny nebo jídlo.⁵⁸ Příliš se nedbalo ani na psychický stav vojáků. Jedna z prvních změn, kterou Florence prosadila jen pár dnů po svém příjezdu, se týkala provádění operací a zejména pak amputací. Jakékoli zákroky se totiž prováděly ve stejném prostoru, kde ostatní pacienti leželi. Každý den proto museli sledovat, jak někdo z jejich známých podstupuje nějakou operaci nebo je mu amputována končetina. To pochopitelně nemělo dobrý dopad na jejich klid, ani na vůli zákrok podstoupit. Operace po iniciativě Florence probíhaly v jiném prostředí, což bohužel nezměnilo nic na hrozivé bilanci 82% úmrtnosti po amputaci.⁵⁹

Lůžkoviny a jídlo byly ale jen jedny z mnoha věcí, kterých bylo nedostatek a které bylo potřeba nějak zajistit. Úplně, nebo z velké většiny chyběly i nože, vidličky, pantofle, nůžky nebo ručníky a hadry. Týdny neprané prádlo, špatně ošetřované rány a stoka, kterou stále zásobovaly stovky mužů s průjmy, produkovaly odporný zápach a spoustu nečistot. Problém byl i se zdrojem vody. Zjistilo se, že voda pro nemocnici je čerpána ze stojaté vody, ve které se nachází i uhynulí psi nebo krysy. Co do lékařské péče, ani ta nezaručovala lepší vyhlídky, protože na jednoho doktora připadalo přibližně 50 pacientů. Do tohoto odporivého, přeplněného a špatně zásobeného prostředí navíc krátce po příjezdu sester, začalo přivážení stovek zraněných mužů z bitvy u Inkermanu.⁶⁰ Tento střet byl po bitvě u Almy a bitvě u Balaklavy třetí, který se

⁵⁷ BOSTRIDGE, s. 215–226.

⁵⁸ MCDONALD, Lynn, *Florence Nightingale at First Hand. Vision, Power, Legacy*, London 2010, s. 70–71.

⁵⁹ SMALL, [e-kniha pro Amazon Kindle], kapitola *At War*, nestránkováno.

⁶⁰ RAPPAPORT, s. 146–151.

odehrál na Krymském poloostrově. Jednalo se o další pokus Rusů o vytlačení Britů z jejich pozic. V bitvě hrála velkou roli mlha, kvůli které bylo velice obtížné se orientovat a jednotlivé britské regimenty tak bojovaly odděleně. Ruský útok se nakonec podařilo odvrátit, ale britské ztráty činily přes 2500 mrtvých a raněných. Ti, kteří přežili, mířili povětšinou do nemocnice ve Scutari.⁶¹

Florence velice pomohly již zmiňované britské noviny *The Times*. Toto periodikum totiž založilo příspěvkový fond, na který mohli občané Velké Británie přispívat penězi na podporu zdravotníků v nelehkých podmínkách krymské války. Peníze, které se vybraly, pomohly Florence na konci listopadu 1854 udělat důležitý krok ke zlepšení života pacientů. Z obdržených financí zakoupila nedaleko nemocnice dům, ve kterém zřídila prádelnu. Peněz bylo dostatek, a tudíž mohla pořídit i vybavení. V důsledku tohoto velkého vylepšení bylo pacientům měněno oblečení dvakrát týdně a čistota v nemocnici i kvalita života pacientů, se rapidně zlepšily. Změny se netýkaly jen pacientů, úpravy se rovněž dočkaly uniformy sester. Ty se však netýkaly rozměrů. Uniformy byly objednávány pouze v jedné velikosti, takže byly většinou moc malé nebo moc velké. Přibyl ale jednotící prvek a tím byla šerpa, kterou sestry nosily přes svou hrud'. Na ní bylo červeně napsáno „Scutari Hospital“, aby bylo patrné, ke kterému ústavu zdravotnice náleží.⁶²

Za dobu svého působení se Florence a jejím zdravotnicím povedlo i přes táhlé nesnáze prosadit mnoho změn a novot, jmenovitě šlo například o zavedení systému, kdy mohli vojáci posílat peníze svým rodinám ve Velké Británii. Vytvořily také místnost pro psaní dopisů a čítárnu, aby mohli pacienti psát domů a současně při četbě přijít na jiné myšlenky. Vedly též přesné statistiky o zraněních, nemocích, úmrtích apod., v důsledku čehož mohly podávat britským úředníkům návrhy na zlepšení.⁶³ Ačkoli je Florence Nightingale známá jako zdravotní sestra, v nemocnici ve Scutari se ke zraněným přes všechno zařizování a shánění potřebného materiálu ne vždy dostala. Byla tedy spíše v pozadí všeho dění, ale její práce byla pro chod nemocnice extrémně důležitá. Sama o své práci mluvila takto: „*Jsem něco jako generální dodavatel ponožek,*

⁶¹ ARNOLD, Guy, *Historical Dictionary of the Crimean War*, Lanham 2002, s. 77.

⁶² BOSTRIDGE, s. 228–232.

⁶³ PLEVOVÁ, Ilona, SLOWIK, Regina, *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství*, Ostrava 2008, s. 72–73.

*košil, nožů a vidliček, dřevěných špachtlí, plechových van, stolků a formulářů, zelí i mrkve, operačních stolů, ručníků i mýdla.*⁶⁴

3.2.2 Rok 1855 a působení do konce války

Další z řady komplikací pro Florence přišla na přelomu let 1854 a 1855. V prosinci bylo totiž rozhodnuto o vyslání další skupiny zdravotnic, přičemž značná část z nich byla členkami katolických řádů. V čele této skupiny stála matka Frances Bridgeman. Florence ale o jejich příjezdu nikdo včas neřekl, a to ji rozzlobilo. O příjezdu i složení této skupiny se dozvěděla jen tři dny předem, na což nebyla připravena a obávala se i o budoucnost svého dobře rozjetého nemocničního projektu. V konečném důsledku měl kompletní počet sester činit 84, přičemž 25 jich bylo katolického vyznání. Nestability způsobené možnými spory mezi členkami katolických a protestantských řádů, v kombinaci s přítomností sester bez příslušnosti k jakékoli církevní organizaci, se Florence obávala natolik, že ihned napsala Sidneymu Herbertovi do Londýna dopis, ve kterém oznamovala svoji rezignaci. Proto, že se jí odpovědi od Herberta nedostalo a možná i proto, že svou rezignaci podávala rozčilená, nakonec tento svůj krok neučinila. Katoličky se po příjezdu ubytovaly u francouzských zdravotnic/jeptišek, ke kterým měly blíže. Konflikty mezi Florence a matkou Bridgemanovou byly ale jednoznačné. Vztahy mezi Florence a nově příchozími sestrami také nebyly ideální už od jejich příjezdu, neboť hned od začátku se s nimi odmítala setkat. Obávala se, aby se katoličky v takovém počtu více než zdravotnické péči, nevěnovaly duchovním rozpravám s pacienty. Celou situaci vnímala jako projev nedůvěry ve svoji práci, ale přesto v ní neúnavně pokračovala.⁶⁵

Zima mezi lety 1854 a 1855 byla však i přes všechny změny a zlepšení, která se v nemocnici udála, velice tragická. Stále nevyhovující podmínky v kombinaci s neustálým chladem pacientům neprospívaly a ani šíření chorob se nedařilo úplně zabránit. Počet zemřelých během jediného dne se pohyboval mezi 50 až 60 lidmi, kteří z důvodu tak vysoké úmrtnosti končili v hromadných hrobech. Pro některé vojáky bylo umírání alespoň o něco málo snesitelnější, pokud byli mezi šťastlivci, které směla doprovázet manželka. Týkalo se to samozřejmě spíše důstojníků než řadových vojáků, ale je pravdou, že někteří umírající u sebe měli v posledních chvílích blízkého

⁶⁴ PORTER, s. 418.

⁶⁵ RAPPAPORT, s. 157–159.

člověka.⁶⁶ V únoru 1855 dosáhla úmrtnost ve Scutari alarmujících 42,7 %. To už byl jasný signál pro Londýn, aby do situace v nemocnicích zasáhl.⁶⁷

K lepšímu se věci začaly obracet na jaře 1855. V březnu toho roku byla do Scutari vyslána komise, jejímž úkolem bylo prověřit hygienický stav nemocnice a podniknout případné kroky pro jeho zlepšení. K tomu skutečně došlo a konečně byla opravena kanalizace s potrubím, v důsledku čehož se mnohonásobně zlepšila čistota i ovzduší v celém objektu a poklesla i úmrtnost pacientů.⁶⁸ Začátek roku 1855 je také dobou, kdy začíná obecně stoupat všeobecné povědomí až sláva Florence ve Velké Británii. V únoru tohoto roku bylo v novinách *Illustrated London News* poprvé zveřejněno její vyobrazení, jako ikonické „Lady with the Lamp“ tedy dámy s lampou. Tento obraz o ní vešel do dějin právě kvůli jejím nočním pochůzkám mezi pacienty, při nichž je jednotlivě na lůžkách kontrolovala a zjišťovala, jak se vyvíjí jejich zdravotní stav.⁶⁹ Sami vojáci pak na tyto její pochůzky vzpomínali velmi rádi: „*Jaká to byla úleva vidět ji procházet...Leželi jsme tam po stovkách, ale mohli jsme líbat její stín, když dopadl na polštář a zanechal naše hlavy znovu uklidněné. V těchto nemocnicích je to milosrdný anděl, aniž bych přeháněl. A když se její křehká bytost tiše pohybuje po chodbách, obličej každého ubohého muže zjihne vděčností při pohledu na ni.*“⁷⁰ Nutno ovšem také říci, že skutečnost, že si pacienti pamatovali hlavně ji, byla zapříčiněna zákazem, který vydala svým sestrám. Ty neměly zpočátku dovoleno se v noci procházet mezi vojáky. Florence se tím snažila zabránit případným intimním kontaktům mezi zdravotnicemi a pacienty. Z důvodu stále větší potřeby sester i v noci byl tento zákaz nakonec upraven. V kombinaci s nelehkou prací úřednice a zásobovatelky přes den, byl však nedostatek spánku z důvodu těchto pochůzek pro Florence už na hraně únosnosti a nebylo to dlouhodobě možno zvládat.⁷¹

Dne 5. května roku 1855 odjela Florence přímo do místa bojů, tedy na Krymský poloostrov, konkrétně mezi britské oddíly, které se tou dobou snažily dobýt Sevastopol. Účelem její návštěvy zde, byla inspekce zařízení pro zraněné a snaha najít řešení ke zlepšení podmínek zdejších vojáků. Vrcholem snah mělo být případné zřízení další

⁶⁶ Tamtéž, s. 163–164.

⁶⁷ COHEN, I. Bernard, *Florence Nightingale*. In: *Scientific American*, 250, 1984, 3, s. 131.

⁶⁸ MCDONALD, *Florence Nightingale at First Hand*, s. 72.

⁶⁹ BOSTRIDGE, s. 250–251.

⁷⁰ ŠVEJDOVÁ, Kateřina, *Historie ošetřovatelství a medicíny*, Liberec 2011, s. 89.

⁷¹ SMALL, [e-kniha pro Amazon Kindle], kapitola *At War*, nestránkováno.

nemocnice v tomto místě, což by umožňovalo omezení převozu raněných až do dalekého Istanbulu a otevřelo by to cestu rychlejšímu léčení přímo na místě. Svůj záměr byla ale Florence schopna plnit jen necelý týden. Pouhý den po jejích narozeninách, tedy 13. května 1855, dohnala Florence přílišná zátěž, kterou si na sebe neustálou prací kladla a v kombinaci s nemocemi, které se v zákopech šířily, se dostavilo její totální fyzické zhroucení. Přesná diagnóza, jakou nemocí vlastně trpěla, je doposud trochu nejasná. Onemocnění, které ji postihlo, neslo tehdy jednotné označení „krymská horečka“, což ovšem byla vlastně směska různých nemocí dohromady. Její zdravotní stav byl natolik špatný, že nebyla schopna ani chodit. Byla proto přenášena na nosítkách, což ovšem zapůsobilo na vojáky kolem, kteří se po tom všem, co pro ně a jejich spolubojovníky vykonala, pochopitelně báli o její život. Jak již bylo zmíněno, zprávy se prostřednictvím válečných reportérů šířily rychle a o život Florence, jejíž popularita mířila ke svému vrcholu, se tak brzy obávala celá Velká Británie.⁷²

Stav Florence se naštěstí začal obracet k lepšímu poměrně brzy. Již 10 dní po svém onemocnění vykazovala jasné známky zlepšení a krátce na to požadovala odvezení zpět do Scutari. Byla přesvědčena, že její přítomnost v nemocnici je klíčová pro její správné fungování. Tento předpoklad se vyhublé a stále ještě ne zcela vyléčené Florence do značné míry potvrdil. Po návratu zjistila, že několik zdravotnic začalo propadat alkoholismu nebo navazovat intimní styky s pacienty. Tyto sestry byly ihned poslány zpět do Anglie pro svou nekompetentnost. Nebyly ale jediné, kdo Scutari opustil. Ve stejný okamžik se s Florence rozloučili i manželé Bracebridgeovi, kteří jí stáli po boku dlouhých 9 měsíců, tedy mnohem déle, než původně plánovali, a starali se o ni i v době jejího onemocnění na Krymu.⁷³

Zpátky na bojiště se však Florence mínila vrátit, a to se jí povedlo v říjnu stejného roku. Nápomocnou jí tehdy byla její teta Mai, která fungovala jako jistá náhrada za manžele Bracebridgeovi. V době nepřítomnosti Florence ve Scutari tak bylo na ní zajistit funkční chod nemocnice. Ani druhá cesta na Krym však nebyla dokončena. Během listopadu zachvátila nemocnici ve Scutari epidemie cholery a úmrtnost začala z jednotek procent znovu stoupat, až na 15 %. Mezi zemřelými navíc nebyli jen pacienti, ale umírat začali i někteří lékaři. Florence se proto musela vrátit zpět do

⁷² BOSTRIDGE, s. 276–277.

⁷³ RAPPAPORT, s. 281–282.

nemocnice a zavést razantní kroky. Mezi ně patřilo úplné odsunutí nakaženého personálu mimo zařízení a následné oddělení cholerou onemocnělých pacientů od těch ostatních až do doby, než cholera pomine. Toto byl jeden z posledních výraznějších zásahů do chodu nemocnice, který v průběhu války ještě stihla. V březnu roku 1856 byla krymská válka u konce, Florence se však ještě měla v plánu zdržet. Ve stejnou dobu odjela potřetí na Krym, kde dohlížela na postupné vyklízení nemocnic a odjezd zdravotnic zpět domů. Sama opouštěla dějiště předešlé války až v polovině července, dobře obeznámena s tím, že na ni ve Velké Británii čekají jako na národní hrdinku a očekávají jí bouřlivá přivítání a sláva. Z toho důvodu se rozhodla cestovat pod krycím jménem „slečna Smithová“, aby se tomu vyhnula, jak jen to bylo možné. Ačkoli za sebou Florence zanechala obrovský kus práce, hlavně v nemocnici ve Scutari, v níž byla na konci války stejná úmrtnost jako v britských městech, neodjížděla úplně spokojená. Převládala v ní pocit frustrace a selhání z množství lidí, kterým nedokázala pomoci. To byla jedna z hlavních motivací k její další činnosti v reformách zdravotnictví.⁷⁴

⁷⁴ BOSTRIDGE, s. 287–298.

4 Poválečná činnost

Po návratu z krymské války měla Florence plnou hlavu nápadů a projektů, které chtěla zrealizovat. Nejprve pro ni však bylo podstatné, dát se do pořádku po zdravotní stránce. Stále nebyla v tak dobré kondici, jako před onemocněním na Krymu. Na dlouhé odpočívání nebyl čas. Hned na podzim se na pozvání odebrala do Skotska na zámek Balmoral, kde se setkala s královnou Viktorií a jejím manželem princem Albertem. Ti od ní chtěli osobně slyšet o jejích zážitcích a zkušenostech z války. Kromě královského páru se zde také setkala s Lordem Panmurem, který byl tehdy britským válečným sekretářem. Právě s ním chtěla Florence nejvíce probrat možné změny a reformy ve vojenském zdravotnictví. Možná kvůli náklonnosti královny a možná také z důvodu všeobecného povědomí o nutnosti reformy ve zdravotnictví, se Florence tento záměr podařil a několik dalších měsíců tak strávila na inspekcích po vojenských nemocnicích ve Velké Británii. Jako obdivovatelka statistiky a sběratelka údajů rovněž shromažďovala data o stavu nemocnic a porovnávala je s daty nashromážděnými během války.⁷⁵

Pro tuto i další práci Florence jí měly být nápomocny finanční zdroje, které se povedlo ze sbírky nashromáždít ještě v průběhu války. Tehdy se totiž objevil později realizovaný návrh na založení fondu, na nějž by lidé mohli přispívat a po válce by prostředky z něj (vybralo se zhruba 44 000 liber) posloužily Florence na zlepšení situace ve veřejném zdravotnictví, jmenovitě například na otevření školy pro ošetřovatelky.⁷⁶ Změny v armádním zdravotnictví byly na počátku zaváděny v podstatě ihned, jak to bylo možné, protože jejich nutnost byla neodkladná. Armáda a sestavená komise, jíž byla Florence součástí, si od ní rovněž vyžádali písemné podklady a výkazy o stavu zdravotnictví, což byla činnost, kterou Florence dělala ráda velmi pečlivě. Výsledkem jejího sběru dat bylo devítisetstránkové dílo s názvem „Poznámky ke zdraví britské armády“. Ačkoli se zpočátku zdálo, že reformám nebude stát nic v cestě, postupně se začala ukazovat komplikovanost byrokracie a čím dál tím více i upadající zájem změny provádět. Florence v rostoucím zoufalství nad nastalou situací napsala

⁷⁵ BOSTRIDGE, s. 306–314.

⁷⁶ PORTER, s. 419.

v jednom ze svých dopisů „*Všichni jsou si moc dobře vědomi toho, že kdyby zítra vypukla válka, bude se celá situace z roku 54‘ znovu opakovat.*“⁷⁷

I přes nelehké prosazování změn se Florence nakonec dočkala. V armádě se jí dostalo pochopení a její inovace byly aplikovány. Poprvé využila Velká Británie jejích rad v podstatě ihned po ukončení krymské války. Místem, kde se rozhodla armáda tyto reformy realizovat, se stala Čína, v níž Velká Británie operovala v rámci opiových válek. Následkem zužitkování zkušeností z krymské války se Florence, respektive lékařům a ošetřovatelkám, dbajícím na její rady, povedlo snížit úmrtnost v nemocnicích v Číně na desetinu předchozího stavu a úmrtnost na nakažlivé nemoci se snížila na sedminu původního stavu. Florence se stala důležitou poradkyní britského vojska i v dalších konfliktech. O několik let později dávala svá doporučení v bojích, které vedla Velká Británie na africkém kontinentu, jmenovitě například ve válce proti Zuluům.⁷⁸

Ještě před ukončením práce v první komisi, kde se věnovala hlavně obecným podmínkám zlepšení vojenského zdravotnictví, obrátila Florence v roce 1857 svoji pozornost na další velkou výzvu, kterou viděla v Britý kontrolované Indii. Právě tam byla situace, co do úmrtnosti v armádě, zdaleka nejhorší. Florence Indie jistým způsobem fascinovala. Studovala její realie, kulturu, snažila se pochopit její sociální a společenské pozadí. Snad i proto usilovala o jmenování další komise, která by se věnovala zlepšení tamních podmínek a osobně se chtěla do Indie vypravit. Jejím snahám o vytvoření této komise bylo nakonec v roce 1859 vyhověno a Florence se mohla pustit do další nelehké práce. Množství práce a zlepšení, které se snažila Florence stihnout v tak krátkém časovém období, a navíc po nelehkém pobytu na Krymu, doprovázeném vážnou nemocí, může posloužit jako důkaz o jejím přesvědčení, že jí byl tento úkol svěřen Bohem.⁷⁹

Krátce po vzniku komise, kterou doplňovalo ještě několik doktorů a členů britské správy v Indii, se Florence rozhodla nejprve nasbírat dostatek dat a informací o stavu vojenských nemocnic a zdravotnictví obecně. Rozeslala proto desítky dotazníků právě do nejrůznějších britských zařízení v Indii, načež čekala na jejich vyplnění. Dotazníky se skutečně v průběhu dalších měsíců vracely a na jejich základě mohla vzniknout

⁷⁷ MCDONALD, *Florence Nightingale at First Hand*, s. 74–77.

⁷⁸ Tamtéž, s. 89–91.

⁷⁹ Tamtéž, s. 159–160.

rozsáhlá zpráva o zdravotnictví v Indii. Tato zpráva byla dokončena v roce 1863 a měla přes 2000 stran, přičemž naprostou většinu z nich napsala Florence sama. Rovněž ji doplnila o některé své připomínky a rady ohledně možných zlepšení. Naprostá většina z nich se týkala naprosto základní potřeby, a to zajištění co největší čistoty a hygieny.⁸⁰

Florence a její kontakty v Indii se musely vypořádávat s mnoha příčinami úmrtí nejen britských vojáků, ale i místních obyvatel. Indie byla už v té době velmi lidnatou oblastí s ne příliš dobrou hygienou. Proto se zde šířila celá řada nakažlivých chorob, na které zdejší obyvatelstvo umíralo po milionech. Asi nejrozšířenější ze všech byla cholera. V průběhu druhé poloviny 19. století zasáhlo indickou populaci hned několik epidemií cholery. Tyto epidemie se opakovaly v téměř pravidelných intervalech, a i ony měly za následek miliony mrtvých. Florence již v roce 1860 na základě sesbíraných dat vydala doporučení na jehož základě se měl vylepšit stav odpadních stok, a hlavně prověřit zdroj vody, přes který se cholera mohla šířit a zabezpečit jej před znečišťováním. Tato nemoc ale nebyla zdaleka jedinou, která měla na svědomí miliony zemřelých. Další nemoci, které se Indií nekontrolovaně šířily byly tyfus, neštovice nebo malárie. Proti těm navrhovala Florence obdobná opatření, doplněná ještě o přísun čerstvého vzduchu, nebo investice do oprav budov. Potíží byla i šířící se nákaza syfilidou mezi britskými vojsky. V tomto případě Florence jednoznačně prosazovala omezení provozování nevěstinců a prostituce, což byly věci armádou do té doby podporované, s ohledem na lepší morálku vojska, a nahradit je jinými alternativami, jako například sportem.⁸¹

Vysoké tempo šíření nemocí bylo ale způsobeno ještě jedním, o poznání horším a hůře řešitelným faktorem, a tím byly neustále se opakující hladomory. Právě tyto hrůzné události, které se stejně jako epidemie pravidelně navracely. Hlad byl nejčastěji způsobován buď dlouho trvajícím suchem, které nepřálo dobré úrodě nebo naopak vleklými a vydatnými monzunovými dešti, které všechny plodiny zničily. Florence spatřovala hlavní příčiny ve špatném systému zavlažování a rovněž v neochotě Velké Británie dovážet do Indie potraviny. Kritická byla také k finančním nákladům, které byly vynaloženy na britské boje v Afghánistánu. Vynaložené finance mohly zachránit hladovějící indické obyvatelstvo, nebo alespoň zmírnit dopady hladomoru. Florence se

⁸⁰ VALLÉE, Gérard, MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale on Health in India*, Waterloo 2006, s. 14–17.

⁸¹ Tamtéž, s. 866–869.

proto přikláněla i k určité úrovni indické samosprávy, jelikož věřila, že svoji situaci dokáží lépe vyřešit bez silnějších cizích vlivů. Opakující se hladomory byly natolik silné, že si jen ve druhé polovině 19. století vyžádaly na 29 milionů obětí.⁸² Během celého období přítomnosti Britů v Indii se nikdy nepovedlo problém opakujícího se hladu zcela vyřešit, a to ani zlepšováním infrastruktury, které vedlo k lepší distribuci potravin. Poslední větší hladomor byl ještě v roce 1943, kdy v Bengálsku z důvodu nedostatku potravin, nebo nemocí, které se na základě toho mohly šířit, zemřely bezmála 4 miliony lidí.⁸³

Ačkoli Velká Británie v Indii samozřejmě podnikala neustále změny a reformy, role Florence Nightingale v nich se postupně zmenšovala. Stále sice vydávala různé zprávy či doporučení, ale s jejím narůstajícím věkem a současně zrychlujícím se pokrokem na poli bakteriologie, virologie a medicíny obecně, byl dáván prostor i jiným lékařům a vědcům. Během jejích snah o zlepšení zdravotnické situace v Indii se povedlo dosáhnout úspěchů hlavně pro Brity žijící ve větších indických městech. Podařilo se prosadit několik zákonů proti nakažlivým chorobám, které podporovala a podílela se na nich. Tyto zákony vešly v platnost v letech 1864, 1866 a 1869. Byly zaměřeny na podmínky v armádě a námořnictvu a zejména na maximální možné snížení přenosu pohlavních chorob v těchto složkách. Doporučení a rady Florence pro pomoc Indii se ale v konečném důsledku nesetkaly s očekávanými výsledky. Jestliže se situace zlepšila, týkalo se to jen větších měst s velkou evropskou populací. Jmenovitě šlo například o Bombaj nebo Kalkatu. V menších městech a vesnicích se poměry měnily jen málo a pomalu, pokud vůbec. Indové údajně o změny neměli zájem. Místní obyvatelé se se zavedenými opatřeními sžívali pomaleji a britští zástupci se často báli některá opatření aplikovat, protože by se jednalo o zásah do jejich kultury, a to by mohlo přinést nepokoje. Pro většinu obyvatel proto zůstával stav téměř nezměněn a populaci stále sužovaly nemoci a hlad.⁸⁴ Florence s k otázce Indie vrátila v několika článcích a zprávách, přičemž některé z nich i publikovala. Kromě plánu na lepší zavlažování, v nich vyjádřila také nespokojenost s lhostejností, která byla projevoována obyvatelům Indie. Další větších změn však již v Indii nedosáhla a její

⁸² MCDONALD, *Florence Nightingale at First Hand*, s. 166–168.

⁸³ VALLÉE, MCDONALD, *Florence Nightingale on Health in India*, s. 708.

⁸⁴ BOSTRIDGE, s. 403–405.

role navíc byla po celou dobu o to komplikovanější, že veškeré informace o Indii měla jen z dopisů a statistik. Do Indie se osobně nikdy nepodívala.⁸⁵

Hovoříme-li o Florence Nightingale, není možné opomenout její rozsáhlou publikační činnost na nejrůznější témata. Ty nejdůležitější práce vznikly na téma ošetrovatelství a medicíny. Na konci 50. let vydala patrně svá dvě nejvýznamnější díla, a to *Zápisky o armádě a nemocnici* a *Zápisky o ošetrovatelství* (česky vyšlo také jako *Knih o ošetřování nemocných*). V obou těchto knihách se snaží předat všechny své nabyté zkušenosti, nejen z krymské války, ale také z období, které jí předcházelo. Druhá z obou zmiňovaných vyšla znovu roku 1861, doplněna o kapitoly k ošetřování dětí.⁸⁶ Právě v *Knize o ošetřování nemocných* nabízí Florence ta nejdůležitější pravidla, která je nutno mít na paměti při pečování o nemocné. Dobrou představu o tom, co považovala za nejdůležitější, poskytnou již samotné názvy některých kapitol, například: Provětrávání a teplo, Zdravé příbytky, O stravě a potravě, O postelích. V nedostačující kvalitě ubytování nemocných spatřovala Florence obecně jeden z hlavních problémů, a právě v kapitole věnující se této otázce je předložen seznam těch nejdůležitějších požadavků na takové ubytování.

„Nejdůležitější věci, jež nám zabezpečují zdravé příbytky, jsou:

1. Čistý vzduch
2. čistá voda
3. dobré stoky
4. čistota
5. světlo

Bez těchto věcí nemůže žádný příbytek býti zdravý, a bude tím nezdravější, čím více jedna neb druhá podmínka jest zanedbána.“⁸⁷

Motivací pro Florence pro napsání těchto knih bylo mimo jiné zcela jistě také to, že v roce 1860 byla při St. Thomas' Hospital v Londýně otevřena škola pro sestry pod jejím jménem. Účel školy byl jasný, vyučit kvalifikované zdravotní sestry a současně zlepšit nedobrý pohled veřejnosti na zdravotnické povolání. Pro otevření této školy posloužily právě již dříve zmiňované finance z fondu, který byl založen na

⁸⁵ Tamtéž, s. 476–478.

⁸⁶ KUTNOHORSKÁ, s. 42–43.

⁸⁷ NIGHTINGALE, Florence, *Knih o ošetřování nemocných*, Praha 1874, s. 33.

podporu Florence ještě v době, kdy se nacházela v krymské válce. Tato škola fungovala bez větších problémů až do roku 1871, kdy musela Florence zasáhnout a začít se studentkami aktivně spolupracovat. Ukázalo, že někteří zaměstnanci obtěžovali budoucí zdravotnice a často se nacházeli v podnapilém stavu. Florence se proto rozhodla zareagovat tak, že se se studentkami každoročně potkávala a dávala jim také možnost kontaktovat ji v případě jakýchkoli problémů, hlavně těch, které byly spojeny s chováním personálu. Snažila se je rovněž ve studiu podpořit nejrůznějšími prostředky. Zasílala jim například květiny nebo jiné dárky, aby je motivovala v další práci. Práce zdravotní sestry samozřejmě nebyla vůbec jednoduchá, a navíc hrozilo také nakažení nebo zranění, což se stávalo často a některé sestry to nutilo k úvahám o odchodu z nemocnice. Motivace, kterou pro ně představovala podpora takové osobnosti, jakou tou dobou Florence byla, je však mnohokrát přesvědčila své kroky přehodnotit.⁸⁸

Přelom 70. a 80. let 19. století byl pro Florence obtížným obdobím. Přibližně 6 let po sobě zemřeli oba její rodiče a zejména smrt jejího otce ji velice zasáhla. Bezesporně byl pro ni nesmírně důležitou osobou, už jen proto, jakého vzdělání ji dopřál a kolik času spolu v jejím mládí trávili společně. V průběhu 80. let se také začaly projevovat následky jejího onemocnění z krymské války a neustálého pracovního nasazení. Některé dny nesměla na doporučení doktorů dělat vůbec nic a později už musela chodit s podporou hole. Stále se ale snažila sledovat veřejné dění, například v Indii, udržovala korespondenci s množstvím přátel a navštěvovala studentky školy pro sestry.⁸⁹

V roce 1890 zemřela i její sestra Parthenope a Florence tak zůstala z celé rodiny sama. Psychické i fyzické vyčerpání se stále projevovalo, ale přesto se snažila alespoň něčím zaměstnat. Přemýšlela například nad možnostmi lepšího vzdělání v ošetrovatelství žen na venkově. Přestože nikdy nestála o větší slávu a pozvání na setkání a veřejné akce odmítala, našla si i ke konci života čas na setkávání se s veterány z krymské války a jejich vděčnými rodinami.⁹⁰ Vážnou komplikací pro její život byl rok 1901, kdy osmdesátiletá Florence, oslepla. Současně s tím se začalo zhoršovat i její duševní zdraví, trpěla ztrátami paměti a nebyla téměř schopna se na cokoli soustředit. V roce 1907 jí byl udělen britský Řád Za zásluhy. Obvykle všechny tyto pocty a medaile odmítala, její zdravotní stav byl ale natolik špatný, že toho nebyla schopna.

⁸⁸ MCDONALD, *Florence Nightingale at First Hand*, s. 108–113.

⁸⁹ BOSTRIDGE, s. 483–492.

⁹⁰ Tamtéž, s. 508–516.

Stala se vůbec první ženou, které byl tento řád udělen. Ve věku 90 let, dne 13. srpna 1910, Florence Nightingale zemřela.⁹¹

⁹¹ MCDONALD, *Florence Nightingale at First Hand*, s. 26.

5 Závěr

Krymská válka byla bezesporu konfliktem, který zcela odhalil naprostou nepřipravenost a nefunkčnost vojenského zdravotnictví. Ukázal také, jak moc byla do té doby zanedbávána role zdravotnic a ošetřovatelství v rámci medicíny obecně. Snad nejvíce se tento neutěšený stav ve zdravotnictví ukázal ve Velké Británii, kde kvůli takto nezvládnuté situaci zemřelo zbytečně tisíce vojáků v důsledku špatného prostředí a péče. Na pozadí těchto hrozivých událostí však mohla vyniknout jedna z největších osobností historie ošetřovatelství i medicíny, Florence Nightingale. Následkem její neúnavné práce a řady aplikovaných nápadů na reformy je, že se povedlo snížit úmrtnost z desítek na jednotky procent a zachránit tím stovky vojáků, a ti proto nemuseli zemřít v příšerných podmínkách. Její usilovná snaha podmínky zlepšit a zajistit vojákům co nejlepší prostředí pro zotavování, ji dohnaly až na pokraj jejich vlastních sil, přesto v práci pokračovala. Role Florence byla pro britskou armádu v krymské válce naprosto klíčová a nepostradatelná. Ačkoli nebyla přímo tím člověkem, který mezi pacienty běžně fungoval jako zdravotní sestra, její organizační schopnosti a dovednost obstarat to nejpotřebnější v naprostém nedostatku základních potřeb, zachránily nemalé množství pacientů.

„Lady with the lamp“ se stala ještě před návratem do vlasti zcela zaslouženě žijící legendou, byť to nerada připouštěla a nepotrpěla si na vyznamenání a velkou slávu. Ať už jsou všechny příběhy o ní pravdivé nebo některé smyšlené s cílem ji ještě více vyzdvihnout, její zásluhy na poli ošetřovatelství jsou naprosto neoddiskutovatelné. Florence se povedlo navzdory nevoli své rodiny najít cestu, jak své domnělé boží poslání splnit a díky jejímu boji za lepší zdravotní péči, se mnohonásobně zlepšily podmínky nejen ve vojenských zdravotnických zařízeních. Její zdánlivě banální zásady jako čistý zdroj vody nebo čerstvý vzduch, jsou dnes již neodmyslitelnými součástmi zdravotnické péče a pobytu v nemocnici. Přesto, jak jednoduché se tyto zásady zdají, zachránily mnoho životů a životy zachraňují dodnes.

Působením v krymské válce se Florence stala ikonou a příkladem pro spoustu mladých dívek, které poznaly, že povolání zdravotní sestry rozhodně nemusí být jen pro málo kvalifikované ženy z nižších společenských vrstev. Ošetřovatelky v čele s Florence vrhly na celou práci ve zdravotnických ústavech a institucích zcela nové světlo. Medicína a zdravotnická péče ušly během krymské války a následujících let

obrovský kus cesty, i díky Florence a jejím ideám. Viditelná nutnost reformovat nemocnice a přehodnotit důležitost ošetřovatelství s sebou vnesla do nemocnic a lékařství mnoho novot, přičemž jedna z největších tkvěla právě v možnosti vzdělávat a následně i zaměstnávat kvalifikované zdravotní sestry v nejrůznějších zařízeních pro nemocné nebo raněné.

Florence Nightingale ukázala světu, jak důležitá může být správná zdravotnická péče. Ze zaměstnání ošetřovatelky, na které se společnost dívala s opovržením a despektem, učinila záslužné poslání. Být zdravotní sestrou bylo během několika let změněno z hanby na čest, a to především díky Florence a jejím zásluhám. Škola, kterou po návratu do vlasti založila, a po jejímž vzoru vznikaly další podobné, spolu s knihami, které psala, položily základy dnešnímu ošetřovatelství a jméno Florence Nightingale dodnes zůstává dobře známým pro každou zdravotnici.

6 Seznam použité literatury a pramenů

Vydané prameny

MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected works of Florence Nightingale: An Introduction to Her Life and Family*, Waterloo 2002.

MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale's European Travels*, Waterloo 2004.

MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale on Women, Medicine, Midwifery and Prostitution*, Waterloo 2005.

VALLÉE, Gérard, MCDONALD, Lynn (ed.), *Collected Works of Florence Nightingale. Florence Nightingale on Health in India*, Waterloo 2006.

Literatura

ARNOLD, Guy, *Historical Dictionary of the Crimean War*, Lanham 2002.

BADEM, Candan, *The Ottoman Crimean War (1853-1856)*, Leiden 2010.

BOSTRIDGE, Mark, *Florence Nightingale. The Woman and Her Legend*, London 2020.

COHEN, I. Bernard, *Florence Nightingale*. In: *Scientific American*, 250, 1984, 3.

FIGES, Orlando, *The Crimean War. A History*, New York 2012.

GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.

KAFKOVÁ, Vlastimila, *Z historie ošetrovatelství*, Brno 1992.

KRÁLÍČEK, Václav, *Velký švindl. Krymská válka 1853-1855*, Praha 2015.

KUTNOHORSKÁ, Jana, *Historie ošetrovatelství*, Praha 2010.

MCDONALD, Lynn, *Florence Nightingale at First Hand. Vision, Power, Legacy*, London 2010.

NIGHTINGALE, Florence, *Kniha o ošetřování nemocných*, Praha 1874.

PLEVOVÁ, Ilona, SLOWIK, Regina, *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství*, Ostrava 2008.

PORTER, Roy, *Dějiny medicíny. Od starověku po současnost*, Praha 2013.

RAPPAPORT, Helen, *No Place for Ladies. The Untold Story of Women in The Crimean War*, London 2020.

REVELL, Anna, *A Florence Nightingale Biography*, [e-kniha pro Amazon Kindle] 2008.

SEACOLE, Mary, *Wonderful Adventures of Mrs. Seacole in Many Lands*, London 2010.

SCHMITT, Bernadotte E., *The Diplomatic Preliminaries of the Crimean War*. In: *The American Historical Review*, Vol. 25, No. 1, 1919.

SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648-1914*, Praha 1999.

SMALL, Hugh, *A Brief History of Florence Nightingale. and Her Real Legacy, a Revolution in Public Health*, [e-kniha pro Amazon Kindle] London 2019.

ŠVEJDOVÁ, Kateřina, *Historie ošetrovatelství a medicíny*, Liberec 2011.

TARLE, Jevgenij V., *Krymská válka I.*, Praha 1951.

7 Resumé

This thesis focuses on the personality of Florence Nightingale and especially to her contribution to British Army in The Crimean War (1853–1856). The first chapter explains the causes of the war and reasons, why United Kingdom fought in this war. The second one describes the life of Florence before the war and her difficult way to become a well trained and educated nurse. The largest part of the second chapter is however about her work in the hospitals of The Crimean War and about her enormous will to make changes and save lives. She supposed, that the high mortality rate in British Army hospitals is caused by contaminated water and almost no circulation of air. The thesis describes the changes she did to make hospitals safer and cleaner place. The result of her effort was big improvement of the hospitals and few weeks before the end of war, the mortality rate was as low as it was in some cities in England. After the chapter about her role in the war, there is part dedicated to her life after her return to Great Britain. This chapter is focused on her contributions to medicine and nursing in general but also to her attempt to solve terrible conditions of British Army and Indian civilians in British India.